

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Семенишиної-Фіголь Богдани Миколаївни на дисертацію Пірго Олени Федорівни «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні» представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Удосконалення кримінального законодавства та кримінологічної практики є одним із основних завдань, вирішення якого здатне позитивним чином вплинути на розвиток держави та суспільства, зокрема в умовах активної євроінтеграції та європеїзації. Запобігання кримінальним правопорушенням – комплексне, динамічне явище, яке потребує регулярного оновлення та приведення у відповідність вимогам, визначеним у міжнародних та європейських правових документах. Водночас аналіз статистичних даних правоохоронних органів надає підставу для констатації негативної динаміки суспільно небезпечних діянь, зокрема – кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, у якій встановлено кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.

Необхідно відзначити, що правотворча діяльність за напрямом посилення кримінально-правового захисту суспільних відносин у сфері моральності є достатньо активною та ефективною. Особливої уваги заслуговує також те, що у проєкті нового кримінального законодавства членами робочої групи було вдало вирішено низку проблемних для чинної редакції КК України питань, а також запропоновано новий, більш актуальний підхід до кримінальної відповідальності та покарання за диференційовані способи посягання на тваринний світ. Вказане підтверджує зацікавленість законодавця та вчених в удосконаленні кримінально-правової політики та визначеним напрямом.

У контексті зазначеного варто звернути увагу на те, що кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні неодноразово розглядались у працях низки вітчизняних

та зарубіжних учених. Водночас, не дивлячись на зацікавленість, окремі питання потребують подальшого розгляду та доопрацювання. Зокрема це стосується удосконалення кримінально-правової норми, якою передбачено кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами; поглиблення системи заходів кримінологічного впливу; удосконалення кримінологічних ознак осіб, які вчиняють такі протиправні діяння.

Отже, все наведене вказує на те, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрям виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.). Робота відповідає науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євро інтеграційного вибору України» (№ 0120U105582).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 30 листопада 2022 року (протокол № 4), уточнена – 28 серпня 2024 року (протокол № 26).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень в якому реалізовано науковий підхід до формування кримінально-правових та кримінологічних

засад запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні з визначенням шляхів розв'язання низки праксеологічних задач. Найсуттєвішими з них вважаються наступні положення:

вперше:

– запропоновано під правовим забезпеченням запобігання жорстокому поводженню з тваринами розуміти сукупність цільових безперервних заходів уповноважених суб'єктів відповідно до національного законодавства та міжнародно-правових актів, спрямованих в межах їх компетенції на виявлення, припинення та недопущення знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, завданню їм фізичного болю, страждань, каліцтв чи загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин;

– визначений комплекс загальносоціальних заходів запобігання жорстокому поводженню (правові, соціально-економічні, організаційно-інституційні, морально-виховні) з тваринами, спрямованих на забезпечення моральності суспільства, усунення детермінації жорстокого поводження з тваринами й створення передумов для здійснення спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання;

– розроблені індивідуально-профілактичні заходи запобігання жорстокому поводженню з тваринами, які спрямовуються на дітей та поведінку осіб, схильних до вчинення протиправних дій з тваринами, за допомогою діагностичних, реабілітаційних, прогностичних психолого-корекційних методик, застосування яких запропоновано здійснювати за допомогою введення до штатної структури підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України посади практичного поліцейського-психолога з покладенням функції здійснення індивідуально-профілактичних заходів, включаючи застосування психолого-корекційних програм;

– обґрунтована необхідність створення спеціального державного органу, який відповідатиме за охорону, раціональне використання та

відновлення тваринного світу, у тому числі й запобігання жорстокому поводженню з тваринами (Державне агентство з регулювання тваринного світу України);

удосконалено:

– розуміння кримінально-правового захисту моральності у сфері охорони тваринного світу як сукупності кримінально-правових норм, направлених на захист хребетних тварин від жорсткого поводження, підтримання гуманного ставлення до тварин.

– поняття «жорстоке поводження з тваринами», під яким запропоновано розуміти протиправні, умисні, безжальні дії або бездіяльність, що є проявом аморальності злочинця й спрямовані проти хребетних тварин шляхом заподіяння фізичних страждань;

– теоретико-правове бачення конкретизації кримінальної відповідальності неповнолітніх за жорстоке поводження з тваринами з урахуванням співучасті між собою чи з повнолітніми особами (ст. 22 КК України);

– осмислення кримінальної агресії відносно тварин як фізичної поведінки людини, спрямованої на насильницьке руйнування моральних цінностей та ідеалів, що проявляється у жорстокому поводженні з тваринами (кримінальна агресія) з метою досягнення хуліганських або корисливих цілей;

дістали подальшого розвитку:

– наукові підходи до необхідності встановлення способу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, та взаємозв'язку «тварини – особи-злочинця» (прямий – власник тварини; непрямий – тварина знаходиться у власності осіб, які є близькими чи знайомими правопорушника; випадковий – безпритульні тварини), які впливають на вибір спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання, у тому числі й обрання методів перевиховання відносно дітей;

– **напрями спеціально-кримінологічного запобігання жорстокому поводженню з тваринами**, в рамках яких розробляються та реалізуються запобіжні заходи: (а) кримінологічна профілактика, (б) відвернення, (в) припинення.

– **підходи до впровадження реєстрації домашніх та безпритульних тварин з метою швидкої ідентифікації тварини та її власника у створеному Єдиному державному реєстрі тварин з присвоєнням індивідуального ідентифікаційного номеру, який діятиме на всій території України; процедури мікрочипування домашніх тварин (містить дані про власника та його місце проживання), яка сприятиме ідентифікації тварини;**

– **корекційні заходи впливу на особу за напрямками діагностики, реабілітації, прогностики з метою запобігання девіантній поведінці шляхом виявлення та усунення недоліків сімейного та шкільного виховання, а також негативного впливу неформальних груп на особу та виникнення психологічних проблем;**

– **проведення заходів запобігання жорстокому поводженню з тваринами в умовах впливу фонових явищ (наркотизації, алкоголізації, безпритульності, сексуалізації та ін.) та воєнних дій (незаконного обігу вогнепальної зброї та ін.) шляхом формування єдиної систематизованої інформаційної бази даних про неформальні групи й активізації роботи щодо виявлення, упередження, припинення жорстокого поводження з тваринами, застосування заходів впливу до таких осіб.**

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції можуть бути впроваджені у:

- *законотворчу діяльність* – під час удосконалення національного кримінального законодавства України щодо кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності;

- *науково-дослідну сферу* – для подальшого вивчення теоретичних та практичних проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти

громадського порядку та моральності взагалі та жорстокому поводженню з тваринами зокрема;

– *освітній процес* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінологія», «Профілактика кримінальних правопорушень» «Поліцейська діяльність».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які допомогли врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: *діалектичний та формально-логічний методи* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дозволили з'ясувати соціальну обумовленість криміналізації та стан наукової розробки проблеми жорстокого поводження з тваринами в Україні (підрозділ 1.1); виокремити проблемні питання кримінально-правових заходів реагування на жорстоке поводження з тваринами (розділ 2) й розробити кримінологічні напрями запобігання, з урахуванням умов воєнного стану й бойових дій на території України (розділ 3). У дослідженні використано й *спеціально-правові* методи, зокрема: *логіко-нормативний* – для аналізу законодавства та формулювання пропозицій з вдосконалення заходів запобігання (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); *порівняльно-правовий* – під час аналізу наукових категорій та підходів (розділи 1–3), вітчизняного законодавства (підрозділ 1.2) й міжнародно-правових стандартів запобігання жорстокому поводженню з тваринами (підрозділ 1.3); *модельовання* – при розробленні напрямів загальносоціального запобігання у контексті стратегічного забезпечення державної політики у сфері громадської моральності суспільства (підрозділ 3.1), а також спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних заходів запобігання та наданні пропозицій щодо удосконалення такої кримінологічної діяльності й практики її застосування (підрозділи 3.2–3.3); *статистичний* – використано для

збирання, обробки та аналізу інформації, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; результати опрацювання 175 вироків за ст. 299 КК України; опитування 189 працівників Національної поліції України (55 слідчих, 74 дільничних офіцерів поліції, 60 ювенальної превенції) та 140 громадян-волонтерів з різних питань захисту тварин в Україні. Використано власний досвід роботи авторки в підрозділах Національної поліції України.

Структура дисертації є обґрунтованою та логічною: робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (191 найменування на 18 сторінках) та додатку на 2 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 226 сторінки, із них основний текст дисертації – 192 сторінки.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертації опубліковано в шести наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві тези наукових доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Дисертація Олени Федорівни Пірго є самостійною працею, виконаною без порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. *Водночас, не дивлячись на актуальність дисертації, обґрунтованість та наукову новизну отриманих результатів, доцільно звернути увагу на окремі дискусійні аспекти.*

1. У роботі авторка вказує на те, що жорстоке поводження з тваринами – злочинна жорстокість, яка є формою агресивної поведінки, що завдає

значної шкоди жертві і здійснюється без відчуття співчуття чи жалю з боку того, хто вчиняє таку поведінку. Водночас з юридичної точки зору видається недоцільним використовувати поняття «жертви» у такому випадку. Традиційно у контексті ст. 299 КК України тварина є предметом такого кримінального правопорушення. З віктимологічної точки зору, жертвою може бути лише фізична особа, щодо якої вчинено суспільно небезпечне посягання. Побічно жертвою жорстокого поводження з твариною може бути її власник, але у такому випадку на цьому було б доцільно зупинитись більш детально.

2. Дисертантка вказує, що існує тісний зв'язок між жорстоким поводженням з тваринами та тяжкістю вчинення кримінальних правопорушень. Процеси жорстокості розширює соціальну базу злочинності, що сприяє її самовідтворенню. Тому зменшення рівня жорстокості, агресивності населення позитивно позначиться на кримінальних правопорушень проти моральності. Водночас така жорстокість притаманна всім особам, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення, а отже встановлювати взаємозв'язок між жорстокістю кримінальних правопорушників, які вчиняють суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 299 КК України та тяжкістю інших протиправних діянь з метою обрання кримінологічних заходів впливу є недоцільним.

3. Під час дослідження авторці також варто було б в окремому підрозділі звернути увагу на особливості становлення та розвитку національного кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності та покарання за жорстоке поводження з тваринами. Застосування порівняльно-історичного методу надало б можливість визначити прогалини кримінального законодавства та перспективи його удосконалення в частині посилення кримінально-правового захисту тваринного світу.

Проте, наведені зауваження є лише рекомендаціями щодо подальшої наукової роботи та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації О.Ф. Пірго.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Пірго Олени Федорівни «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Пірго Олена Федорівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –

**кандидат юридичних наук, доцент
заступник декана факультету № 4
Донецького державного
університету внутрішніх справ**

Богдана СЕМЕНИШИНА-ФІГОЛЬ